

Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд

DOI 10.5937/kultura1340024S

УДК 316.7(=163.41)

159.922.4(=163.41)(091)

316.356.4(=163.41)

оригиналан научни рад

ДРУШТВЕНИ КАРАКТЕР И КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ

---

*Истините се речи увек чине парадоксалним, али их ниједан други
облик поучавања не може заменити.*

Лаоце

Мисао без парадокса је као љубавник без осећања.

Блез Паскал

Сажетак: У овом тексту аутор истражује, разматра друштвени карактер и културни образац преко низа парадоксалних исказа о овим темама. Уз ослањање на релевантну светску антрополошку и филозофску литературу, аутор одређује предмет свог истраживања, да би уз обилан доказни материјал из антропологије, етнологије и књижевности, пришао разматрањима друштвеног карактера српског народа.

Кључне речи: друштвени карактер, културни образац, Срби, менталитет, народни живот

Пошто су нам сви дани историјски, нема разлога да ни овај не буде такав. Ако не могу да одржим проповед на Светој Гори, могу са овог повишеног места. Уверили сте се да намера мојих речи није само у томе да њима поучавам, него и да пренесем сумње. Ко сумња, тај зна да се не може посве преварити: ко сумња, тај брине бар о половини истине. Нема те сумње која може да одврати човека од трагања за истином. Парадокс је једна сјајна и велика мисао у свом почетном облику – неразвијена с обзиром на своје теоријске и практичне последице, али садржи у себи сумњу. У мени борава здрави ген сумње. Допустите мени и себи један подужи низ парадокса, који су испуњени трезвеним садржајем, зре-

лом истином и смислом. Парадокс је управо онај облик изражавања који нас присиљава да останемо разумни. Верујем да сваки критички мислилац почиње са сумњом, јер сумња одмах искључује упадање у догматизам. Мислити парадоксално значи живети пуним животом. „Чини се да се та *упитаност* појављује онда када се искуство сукоби са светом појмова који је већ прилично одређен у нама самима. Сваки пут када се деси такав сукоб, он на пресудан начин, јако и интензивно, реагује на наш свет мисли. Развој таквог света мисли на одређен начин представља непрестани бег од „упитаности.”¹

Ово предавање почињем чланком једног страног новинара. Како нас он види без нашег пристанка. Понекад смо приморани да туђим очима видимо себе, без обзира да ли нам се та слика допадала или не. Стара кинеска мудрост збори: „Само туђим очима могу да се виде своји недостаци.”

„Има на Балкану једна земља, која се граничи сама са собом. Где живе најлепше жене, а наталитет опада. Где незапослени највише раде, где на најплоднијој земљи живе људи који гладују. Где возови касне по реду вожње. Где сви играју фудбал, а побеђују у ватерполу, кошарци, рукомету или одбојци. Где сви журе на посао, а нико не стиже на време. Где осмочасовно радно време траје 12 сати. Где је здравство бесплатно, а лечење скупо. Где су новинари слободни да напишу шта год им се нареди. Где је светска криза добила држављанство. Где су јавне набавке тајне, а државне тајне јавне. Где се ратови никад не завршавају. Где се историја понавља сваки дан. Где су најбогатији они који никад нису радили. Где је страна валута узета за домаћу. Где људи славе славу, а псују Бога. Где паметне, због неразумевања, проглашавају лудацима, а лудакe способнима. Где неписмени пишу историју. Где су закони незаконити, а анархија нормално стање. Где власт презире грађане као нежељене сведоке. Где се живи од будућности, јер на садашњост немају право. Где се свако свакоме смешка, а нико никоме не жели добро. Где судски поступци трају дуже од живота. Где су само поплаве начин наводњавања земљишта. Где призивају диктатора, а демократију сматрају порезом на будале. Где сматрају да ће земља више напредовати ако што више назадује. Где ниси нормалан, ако не полудиш. Где живиш само зато да би умро. Где је време бесконачно, а глупост бесмртна...”

Ево како нашу државу види познати и признати књижевник Борислав Пекић. Премда говори о општем појму лоше

---

1 Ајнштајн, А. (21. септембар 2013) У рају упитаности и скепсе, *Политика* (културни додатак), стр. 9.

државе, већ у првој реченици се препознаје његово, лично искуство са својом државом.

„Која је држава добра – не знам. Али је сасвим сигурно да није: држава у којој сте најбезбеднији ако сте у затвору; држава чија је будућност вечита, а прошлост траје само колико и она; држава у којој снага царује, а ум кладе ваља; држава у којој сте принуђени другима да копате јаме да сами у њих не бисте упали; држава у којој се једнакост састоји у беди, а слобода у неједнакости; држава чији су грађани таоци њене владе; држава у којој сте срећни ако сте живи; држава у којој свако зна шта треба да ради, али не зна зашто; држава којој није доста што је подносите, већ захтева да то чините са одушевљењем; држава која се позива на небо кад јој не иде добро, а на себе кад јој пође боље; држава у којој је све што се чини неизбежно, а све што је неизбежно никад се не догађа; држава чије се вође преносе на рукама, а њихова власт испод руке; држава у којој уместо очевине наслеђујете страх; држава у којој је једина поуздана рубрика у новинама – читуља.

Држава у којој земља припада онима који на њој гладују; држава у којој машине замењују раднике, а радници машине; држава чији вас војници уче географији суседа; држава у којој лакше мењате пол него прошлост; држава у којој је грађанин одговоран за своје претке, али не одговара за своје потомке; држава у којој одређивање слободе почиње њеним ограничавањем; држава у којој закони не претходе преступима, већ им следе; држава у којој је ћутање најраширенији облик јавног мишљења, а обожавање најраширенији вид јавног деловања; држава у којој се ви и онај који вас прогони борите за исте идеале, само је питање ко ће први опалити; држава у којој се људи не сахрањују само на гробљима; држава чију химну слушате као сопствено опело.”²²

Ево како државу види трећи човек: „Држава нам пропаде... Беше нахерена и слабо грађена кућа без темеља, са много врата и прозора где им није место, пуна рупа и промаје, а укућани посвађани, покварени и лажљиви. Поделише је као ми некада сеоску утрину.”²³

И поред свих напора наших најбољих етнолога, психолога, антрополога и књижевника⁴ наш народ још нема целовиту

---

2 Пекић, Б. (8. јул 2012) Позив на дијалог, *Политика*

3 Стевановић, В. (1987) *Тестамент*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 166.

4 Да поменем само нека имена: Јован Цвијић, Владимир Дворниковић, Тихомир Ђорђевић, Слободан Јовановић, Сретен Вукосављевић, Владимир Велмар Јанковић, Бојан Јовановић, Драган Вукчевић и други.

слику о свом друштвеном (националном, политичком, културном, моралном) карактеру, менталитету и идентитету, јер баш у том карактеру, менталитету и идентитету има нешто што се противи и што пркоси готовој слици и сваком систему, што је веома противречно. Противречност стоји као препрека сваком стварању стереотипа о народу и предрасуда о поједином припаднику тог народа. Песник Бранислав Петровић увидео је ову противречност на свој начин: „Убијеном и убици дигнути су споменици. Сад се сваки Србин бије са две историје”. Неко, не знам више ко, рече: „Убијамо се међусобно како би имали више хероја”.

Шта се разуме под друштвеним карактером, менталитетом и идентитетом? Ерих Фром одговара: „Под овим појмом ја разумем суштину карактерне структуре која је заједничка већини чланова исте културе, супротно индивидуалном карактеру по коме се људи разликују један од другог иако припадају истој култури.”⁵ Карактер, менталитет и идентитет свакако су плод како наследних тако и стечених особина: у изградњи идентитета и менталитета суделује свесно и несвесно биће! „Карактерни склоп може се сматрати људским надомјестком за инстинктивни апарат животиње.”⁶

Ма како лично и колективно искуство наших људи било променљиво, покретљиво и противречно – а то је управо оно што се прво уочава на немирној површини друштвеног, политичког, културног и моралног живота – испод тог узбурканог слоја може се открити онај мирнији, чвршћи и релативно трајан слој, у облику *културног образаца*, који је препознатљив за искусног посматрача са стране, на пример антрополога или социолога културе. Баш тај образац речито говори о обележјима народне душе и духа. Ако се културни образац брзо мења, онда је тешко рећи шта ново поколење може да усвоји или научи од претходног – долази до прекида у културном развоју. Десанка Максимовић пева: „Сваког часа све се мења, ниједног кутка ни листа нема да није тајна”.

Да би се изградио менталитет једног народа потребно је веома дуго време, али то не значи да се изучавање менталитета треба искључиво да се односи на дуге историјске периоде. Савремени истраживачи менталитета упозоравају

---

5 Fromm, E. (1984) *Zdravo društvo*, Zagreb: Naprijed, str. 67. Загорка Голубовић дефинише друштвени карактер „као типично понашање појединца у одређеном друштвеном систему у складу са прихваћеним вредностима и захтевима културе” (*Социолошки речник*, (2007) Београд: Завод за уџбенике, стр. 224).

6 Fromm, E. (1984) *Čovjek za sebe*, Zagreb: Naprijed, str. 62.

да се менталитет једне заједнице може испољити у релативно кратком временском раздобљу, на пример у друштвеним преокретима, кризама, штрајковима, бунама, устанцима.

Оно што називамо менталитетом или карактером нашег народа само је његов скуп одговора на изазове природне, друштвене, историјске, економске, политичке, моралне и уопште културне средине. Ако се утврди релативно постојан начин на који народ одговара на изазове спољашњег или унутрашњег света, онда је тај предвидљив⁷ одговор на изазов оно што би назвали његовим колективним идентитетом. А видећемо да је он садржан у крајностима, тако да све што неко о нама каже, неће бити далеко од истине. При томе би се сигурно могли препознати међу другим народима, код којих су крајности нешто мање изражене. Чувени психолог је у праву када тврди да се сваки национални карактер састоји од супротности.⁸ Казимјеж Брандис би додао да историја сваког народа има своју светлост и свој мрак.⁹ Фридрих Ниче би ове мисли заоблио на свој начин рекавши да сваки народ говори својим језиком добра и зла.

Срби су народ који је стално на путу да изгради свој *трајни културни образац*, али га спољашње промене и неприлике у томе веома спречавају. За стварање трајног културног образаца нужни су стабилни друштвени и културни услови, односно стабилне друштвене и културне установе, а њих баш наш народ тешко ствара и одржава, па на неки начин себе осуђује на увек нови почетак. Друштвене и културне установе су гаранција развоја, стабилности, сигурности, предвидљивости и идентитета – а њих током историје углавном није било.¹⁰ Ово нам говори да опрезно закључујемо, јер се често тврди да ако припадници једног народа живе у две или више различитих култура, да онда стичу менталитет (то јест душевна и духовна обележја) тих култура. Јевреји, Роми, па и Срби, нису постали други народ, јер су читаве своје историје гајили своју веру, језик, историју, традицију, обичаје, обреде, вредности, норме, свест о својој судбини итд. Према томе, из искуства јеврејског, ромског, па и српског народа, знамо да је могуће очувати, бранити и одбранити свој културни идентитет у веома променљивим и најчешће несрећним околностима. У понашању, мишљењу и осећању

---

7 Предвиђање „златно руно једне врсте друштвене науке”, Ападурај, А. (2011) *Култура и глобализација*, Београд: XX век, стр. 77.

8 Шире: Ериксон, Е. Х. (1976) *Омладина, криза, идентификација*, Титоград: Побједа.

9 Брандис, К. (1988) *Варшавске бележнице*, Београд: Просвета

10 Видети о овоме: Јовановић, Б. (1992) *Карактерологија Срба*, Београд: Научна књига.

готово сваког појединца могу се отчитати друштвено и културно усвојене и препознатљиве вредности, норме и правила, или одбијање да се све то прихвати, ако долази из стране културе.

Јевреји и Роми, током готово целе своје историје, нису имали свог сталног места у простору, свога тла под ногама, већ су били расејани по целом свету, живећи са другим етничким групама на истом тлу, а ипак се јасно разликују од других народа и имају свој идентитет. Језички стручњаци истичу да „Јеврејин значи онај који пролази”, нема сталног места боравка. Јевреји су народ способан за патњу и жртву. Они су својом *вером* и начином опстанка у негостољубивом свету, створили *традицију страдања и надања*. То је јединствен пример у људској повести који говори о томе како вера може да уједини и победи, како вера спасава од духовне смрти, упркос свим несрећама којима су били изложени. Хајнрих Хајне је Библију назвао „покретном домовином” јеврејског народа, који све до 1948. није имао стално место под сунцем.¹¹

Мали народ, „народ књиге”, који је током своје историје био прогањан, тучен, мучен и убијан. То номадско племе, то Аврамово семе, ипак се одржало међу другим народима и њиховим културама, чувајући своју културу која га одувек вуче према висинама и дубинама духа: вертикали у васељени и поносу у души! Овде је главна заповест – живети и преживети. „Бити жив, само жив бити, све до краја” – како је то увидео Борис Пастернак, истичући кључну вредност јеврејског погледа на свет. „Тора је њихова тери-тора.”¹²

Иако су били распршени по целом свету, они нису изгубили осећање свога јединства, упркос немању свога тла и своје централне управе. Одржала их је вера о себи као изабраном народу, што значи да су у свим могућим условима сачували своју различитост, поштујући колико се год могло вредности, норме и правила своје верске традиције. Њихова способност прилагођавања условима места и времена није била ствар њиховог избора, већ по правилу ствар нужде. Живели су парадоксалну ситуацију: затворени у свој гето и некако отворени за додире са светом у који их је судбина бацила, преузимајући од окружења оно што им је одговарало

---

11 „Исусова судбина је лично представљање јеврејске судбине” (Конрад, Ђ. (2001) *Невидљиви глас*, Нови Сад: Стилос, стр. 49). Колективна судбина прешла је у лични доживљај – сваки појединац од свога искуства прави причу и ствара лични идентитет!

12 Гачев, Г. (2011) *Менталитети народа света*, Београд: Логос – Службени гласник, стр. 283.

и чувајући оно што нису хтели да деле. Јеврејски идентитет, кажем, сачињен је од страдања и надања. Историја тога народа је пут по мукама, „навлачење на себе свих пораза... Тај народ нема лаког доступа животу, није у слози са животом – и зато постаје култура.”¹³

Нема сумње да се народи сусрећу и размењују своје дарове, али у својој суштини сваки народ обично остаје оно што јест, чува своје језгро повезано са начином мишљења, веровања и делања – боље упознаје своју културу кроз спознају других култура! Ипак, парадоксална је судбина јеврејског народа. Када су, иако распршени по целом свету, живели у миру и лагодно, били су склони да се асимилију у пригодна друштва. Ако су се, дакле, нашли у неком иоле отворенијем и либералном окружењу, образовани и виши кругови јеврејске заједнице лакше су се интегрисали и доприносили развоју животне околине, при чему су, мало помало, губили своју посебност, сећање, и заборављали свој језик. Чуо сам у Јерусалиму причу како је Израел једина земља у свету где деца уче своје родитеље да говоре матерњи језик. Када им је претила животна опасност, тада су се сетили сами себе, свога рода и порода, што је и довело до тога да оснују своју државу, трајно боравиште.¹⁴

Роми су, колико знам, једини народ који не осећа потребу да ограничи животни простор и да га веже за свој идентитет: народ који током читаве своје историје путује од немила до недрага, чувајући свој језик, обичаје и културу. Како се прелазе све границе, о томе може да нам исприча занимљиву причу овај скитнички народ. Као да нема тла „где би им ноге могле наћи одмора”. Момо Капор прича да су се једном приликом у време невремена, кише и снега, Роми склонили у напуштен тунел, кроз који је некад пролазила ускотрачна пруга – Тиро. „Тако су имали кров над главом и осећај да су на путу.” То је једини народ који никада и нигде није истакао захтев за оснивањем своје државе или захтев за аутономијом. Тај народ, навикао на беду и патњу, ипак је успео да преживи све вође и њихове системе, све глади и љуте зиме, борећи се за опстанак у суровом свету. То је народ који не може да залута, јер и нема правог пута којим би се кретао: којим год путем пошао, зна да не води у добром смеру! Навикао је да сигурно корача несигурним путем, уз половичан добитак.

Последице сусрета култура могу да се мере променама унутар сваке културе. Али, како видимо има и отпора усвајању

---

13 Гомбрович, В. (2012) *Дневник*, Београд: Службени гласник, стр. 125.

14 Гачев, Г. нав. дело, стр. 295.

туђе културе. Као изразит пример може се још навести *амишка секта* у САД, у Пенсилванији, која је одолела чувеном „лонцу за топлење” („melting pot”) и очувала свој културни образац односно свој идентитет, не дозвољавајући премоћној култури да је асимилује, што се очигледно види по одбацивању готово свих технолошких изума као што су радио, телевизија, рачунари, интернет итд.

Наравно, има и обрнутих случајева. Американци различитог порекла стекли су многе упадљиво сличне културне одлике... То је оно што се назива американизација. „Испред капија Фордове фабрике постављен је циновски лонац у који су улазиле групе живописно обучених имиграната, играјући и певајући своје народне песме. С друге стране лонца излазила је колона Американаца који су сви били слично обучени у савремену стандардну одећу и певали националну химну. Кад су сви имигранти изашли из лонца у којему су претопљени у Американце, тарантеле и полке су коначно замукле и могло се чути само како се подиже америчка застава са звездицама.”¹⁵

Улаз у неку културу остаје затворен све док немамо у рукама кључ разумевања њеног искуства – *културни образац*. Шта је културни образац? *То је препознатљив начин на који чланови једне заједнице осећају, верују, вреднују, мисле и делују*. Обрасци културе су релативно стабилни и углавном масовно прихваћени облици веровања, мишљења и делања особени за неку заједницу. Ако се неки појединци не уклапају у те обрасце, онда је то први знак стварања *алтернативног обрасца*.

Људи верују, мисле и делују у складу са својим културним обрасцем, кога и не морају бити свесни. Они га постају свесни у додиру са културним обрасцем који се оштро разликује од њиховог! Културни образац је отпоран на промену. Остаје чврст без обзира на спољашње притиске и унутрашње потресе! Људи дају одговор на изазове природне и друштвене средине у складу са својим културним обрасцем, који је обично установљен. Установа је „спољашњи омотач” културног обрасца и стоји као брана против аномие и општег нереди, контролишући кључне облике живота у заједници: она спречава сукобе и ради на очувању статуса кво. Тако се показује да је културни образац уједно и систем забрана изражених углавном у језику, јер је језик културна установа! У нормативном језику културног обрасца, у његовим обичајним, верским, моралним, правним итд. облицима, означене су *границе* за мишљење и понашање.

---

15 Бела, Р. Н. (2003) *Погажен завет*, Београд: XX век, стр. 128.

Тешко је створити културу као систем или тзв. образац културе у условима етничког, верског, језичког, политичког, моралног и сваког другог отпора и мешања свега и свачега. Кад је реч о друштвеном карактеру и културном обрасцу, морају се у анализу увести сви облици емоционалног, духовног и практичног живота народа: религија, систем вредности и норми, уметничко стварање, наука, политика, привреда, обичаји и видови забаве и сна! Слободан Јовановић је писао: „Само кроз овако укупно и усклађено разумевање света и живота човек долази до унутрашњег мира и равнотеже“.¹⁶ Њега је више занимао културни и морални од националног и политичког обрасца: први имају више дубине, други више оштрине!

Културни образац своди многа значења на нека основна и разумљива члановима заједнице. Људи се понашају у складу са културним обрасцима, то јест „историјски створеним системима значења“ који уносе ред и смисао у живот препун других могућности. „Нагон да се искуству да смисао, да му се да форма и да се оно *уреди* очигледно је стваран и принудан као и обичније биолошке потребе.“¹⁷ Зато се разумевање обрасца смешта у средиште друштвених искустава. Образац се повезује са заједничким значењима која се налазе у емоционалном, рационалном и делатном пољу: на крају крајева, ипак су то друштвено условљена значења, што се види по томе да је реч о сређеном склопу значења а не хаотичној маси. У заједничком обрасцу измирене су готово све разлике, као што се под црквеним звоном духовно уједињује оно што је друштвено разједињено: склад речи, мисли и дела!

Ако човек открије, створи и наметне ред свету око себе и у себи, онда он не оставља места неред, неизвесности и случајности, савладава страх од изненађења и непознатог. У сређеном или уређеном свету, спољашњем и унутрашњем, човек се осећа сигурније. Зато се обликује *културни образац* као одбрана од нереди, јер смањује поље сумње и неодређености. Неред показује одсуство духа, отуда у свету културе нема места неред. Јер у неред се не може мислити, неред се не може учити, у неред се не може предвиђати, у неред се не може планирати, у неред се не може живети. Додуше, и неред се може наћи у искуству, али га теорија не подноси: логика не трпи неред! Неред угрожава свесни живот у

---

16 Јовановић, С. (2009) *Културни образац*, Београд: Стубови културе, стр. 42.

17 Герц, К. (1998) *Тумачење култура* 1, Београд: XX век, стр. 195.

самом корену. Наша реч *об-ред* садржи у себи ред, јер ђаво је „онај ко уноси неред”.

Рут Бенедикт разликује дионизијски и аполонијски образац, што су уствари *идеални типови*, створени за потребе чисте анализе, док су у стварном искуству они у извесној мери измешани. У сваки од ова два обрасца уклапа се одређен тип личности. Аполонијски и дионизијски тип, два корени-то различита типа личности, „алтернативни начини живота одабрани из универзалног лука расположивих могућности, које уједињује једна метафора”.¹⁸ Ова два типа личности готово да се поклапају са појмовним паром женско мушко, нагон норма, срце разум, природа култура.

Дионизијски тип личности је емоционалан, топао, разобручен, не трпи ограничења, лако пада у стање трансa, екстазе, мистике, претерује у свему, настоји да доживи занос, јури за необичним искуствима, има осећање опијености, радости, лудости, на све спреман, лакоуман, лаковеран, нагонски, дивљи, чулан, еротски, узбудљив, страствен, *интуитиван*.¹⁹ Дионис је био бог вина, разузданости, уживања, распојасаности, плодности, оргијања, сирове природе. Појављивао се у животињском облику, као бик и јарац. Познате су дионизијске мистерије које су због разврата биле забрањене.

Аполонијски тип личности је уравнотежен, влада собом у свим не/приликама, има меру у свему, обожава златну средину, све унапред промисли и прорачуна, придржава се обичајних, моралних, правних, верских и других норми, свестан последица својих речи и дела, *разуман*.²⁰

Ред, поредак и закон јесу деца разума; неред, збрка и безакоње јесу пород нагона: аполонијско и дионизијско начело у вечном спору! Тип личности зависи од типа културе, то јест од *надмоћног културног обрасца*. Зато културна антропологија истражује човека у оквиру одређене културе: она се заправо бави културним обрасцима уочавајући међу њима значајне разлике. Када се упореде разнолике културе, односно њихове идеје, веровања, вредности, норме, симболи, искуства, језици, установе, положај и личности, онда се

---

18 Герц, К. (2010) *Антрополог као писац*, Београд: XX век, стр. 129.

19 Шире: Бенедикт, Р. (1976) *Обрасци културе*, Београд: Просвета, стр. 104, 105.

20 Бенедикт, Р. нав. дело, стр. 73. и даље. Такођер видети: Трилинг, Ј. (1990) *Искреност и аутентичност*, Београд: Нолит, стр. 79. Аполон је бог просвећења, разборитости и проицљивости. Он је и бог исцелења и благостања. Водио је Грке у тешким временима великих промена и превирања у њиховој историји када су, као у наше време, породица и стара стабилност почеле да пропадају” (Ведерил, Р. (2005) *Коланс културе*, Београд: Клио, стр. 38).

показује да свака култура има свој посебан дух: *суштина човека је оно што од њега начини његова култура!* Свака поједина култура дефинише човека и нуди културни идентитет: свако одређење идентитета је ствар дате културе! Према томе, о човеку можемо говорити само у неком типу културе, *јер изван одређене културе он није човек. Појединац постаје личност тек у одређеној култури.*

Тако Рут Бенедикт²¹ упозорава да се у сваком друштву деца социјализују (васпитају и образују) у складу са вредносним системом и нормама дате културе. У једном друштву убиство се сматра смртним грехом, а у другом је мањи грех убити човека него учинити погрешан корак у светом обреду. У једном друштву жена се тешко одлучује да се уда за убицу, а у другом је убиство (најмање троструко) услов за брак: само убица може бити отац, јер ако није убио није ни отац, док се мајка детета у том случају сматра блудницом. Убица је доказао да је способан за живот, јер да се није показао јачим, не би ни убио тројицу. – У једној заједници убиство захтева крвну освету, у другом породица убијеног може усвојити убицу да попуни губитак, док жена убијеног сада постаје жена убице – можда је ово највећа освета убици ако је жена изродила много деце.

Углед у једном друштву постиже се згртањем богатства, у другом расипањем или уништавањем муком стечене имовине, да би се избегли сукоби око расподеле вишка производа. Негде се углед мери понижењем другог, а негде његовим узвишењем. Негде се политички противник уклони убиством, негде губитком на изборима, негде подмићивањем, а понегде протеривањем, а понегде (као у меланезијском друштву) противницима се поклања огромно богатство које они никад не могу да узврате, а то је управо највеће могуће понижење: то је систем свечане размене поклона у вези са угледом.²²

Људи живе у различитим културама и за сваку је потребан други кључ да бисмо у њу ушли и разумели је *изнутра*. Јер оно што нам изгледа истоветно ако посматрамо *споља* може бити посве различито ако се разуме *изнутра*. Клифорд Герц, амерички културни антрополог, упозорава да неки тик може да представља само пуки део телесног понашања (дакле несвесног), али може да значи и намигивање. За посматрача са стране између ове две појаве нема разлике, али за учеснике у некој животној ситуацији постоји значајна разлика. Слични примери могу се наводити кад је реч о смеху, климању

---

21 Бенедикт, Р. (1976) *Обрасци културе*, Београд: Просвета, стр. 272.

22 Шире о овоме: Хамилтон, М. (2003) *Социологија религије*, Београд: Клио, стр. 180.

главом итд. Да би се разумело мишљење, веровање и понашање припадника неке културе мора се упознати у првом реду вредносни систем и норме те културе, јер од овога зависе сви облици испољавања те културе, вербални и невербални.²³ Културна антропологија усмерила је сву пажњу на уочавање *разлика* међу културама, али јој измиче поглед на *сличности*. Јер, ако би културе биле посве различите, онда нема начина да се припадници тих култура међусобно разумеју: разумевање подразумева да имају нешто слично, нешто заједничко, макар то били заједнички проблеми или заједничке особине. Разлике од културе до културе толико боду очи да просто замагљују и поништавају битне сличности између култура: у стварности делујемо тако као да је реч о потпуно затвореним културним системима који немају ништа заједничко. *Културна антропологија слави разлике међу културама: у култури се може славити само разноликост, различитост*. Али разлика има много, а сличности мало, премда су сличности важније од разлика с обзиром на могућност комуникације међу културама.

Наш светски познати и признати антропогеограф и етнопсихолог Јован Цвијић у свом делу *Балканско полуострво и јужнословенске земље* разликује три душевно-духовна типа: динарски, централни и панонски (али је овај веома сличан динарском, па се заправо може говорити о два типа). Он истиче, да три четвртине српског становништва чини *динарски тип* (лички, шумадијски, босански). Обележја овог типа су: осећање солидарности, националне свести, правде, слободе, али и са друге стране силовитост, пргавост, ирационалност. Он додаје склоност овог типа мистицизму и аскетизму, импровизацији, несталности, несистематичности, тугаљивости. Иначе овај тип је жива и окретна духа, богате маште и осећања, тако да борави у двострукој стварности. Због својих војничких способности и снажљивости, он слави култ предака, при чему је склон и испразном говору. *Централни тип* је реалистичан, прилагодљив, покоран, послушан, понизан, морално несигуран, практичан, смотрен, прорачунљив, подмукао, чулан. У његовој души и духу осећа се старословенски, пагански и турско-византијски утицај.

Динарски и централни тип само су *две стране истог духовног и душевног склопа*: они могу да постоје и стварно постоје не само у народу, него и у сваком поједином члану тога народа! Сировост, пргавост и ирационалност постоје упоредо са смиренošћу, пристанку на послушност ауторитету и

---

23 Шире о овоме: Герц, К. (1998) *Тумачење култура* 1–2, Београд: XX век; Герц, К. (2010) *Антрополог као писац*, Београд: XX век.

рационалношћу. Ова супротна обележја творе карактерно и ментално јединство, као што идеја рода уједињује женско и мушко у једну духовну личност („Муж и жена заједно чине човека”). Наоко изгледа да је ово неки поцепани („подељена личност”), противречни и нелогични тип, али ако се дубље промисли онда се мора рећи: узалудан је напредак у чисто рационалном *сазнању*, ако оно изгуби свако *осећање* за лепо, добро и свето. Осећање је размишљање без мисли, уживљавање, разумевање.

А кад се зна и оно на шта је први упозорио Владимир Велмар Јанковић о *прелазничком менталитету*, онда је јасно да није могуће створити социјални интегритет и духовни идентитет у друштву у коме живе и делују групе са најразличитијим националним, класним, сталешким, провинцијалним, образовним и васпитним менталитетом... „И шта да остави од старог а у чему да се усагласи са новим“ – вели он. „У том прелазном стању људи су способни да уситне и највеће подвиге, да прокоцају и најдубља уверења, да се за ноћ окрену за читав круг, и да истога дана неколико пута осете напоредо у себи и рајетина и хајдука, и победника и неспособног, и јунака и полтрона, јаког и слабог, револуционара и циника, заинтересованог и скептика, Србина и гада, Југословена и наказу колонијалну... и да постану сами за себе загонетка која од свог решења бежи... *Прелазни* људи немају ни много заслуга ни много кривица што су такви.”²⁴

Владимир Велмар Јанковић наставља: „Баш због тога прелазништва, ту не може бити коначне мере, коначног сврставања... У њима се одиграва права драма прелазничког... у њима се роје опреке Истока-Запада, Балкана-Еуропе, супротности националног и социјалног, демократског и анти-демократског, мрачно наше и светло наше, кобно и наивно, препредено и простосрдачно, ропско и напредно. У њима су револуција и мир, на изукрштаним стазама душе, живи и напоредни.”²⁵ Једини прави пут из овог неподношљиво противречног стања јесте повратак себи, на своје боље ја, на своју савест, на бога у себи и његове захтеве – не дати да бог умре у човеку.

Овај сложени тип је последица сложених балканских историјских процеса и плод супротстављених интереса разних заједница и култура, које су овде укрштале не само своје

---

24 Наведено према: Јовановић, Б. (1992) *Карактерологија Срба*, Београд: Научна књига, стр. 223.

25 Јовановић, Б. нав. дело, стр. 224 и даље. Зар наш митски јунак, Краљевић Марко, није био подељена личност: у исто време турски вазал и борац против турског јарма?

вредности и норме, него и своје ножеве и мачеве. Релативна сталност ових обележја током времена може се објаснити и разумети трајношћу структура које га условљавају: патријархална породица, тоталитарни систем, затвореност итд. Ауторитарност, деструктивност, предрасуде, стереотипи итд. нису резервисана обележја само за старе заједнице, већ изразита обележја и савремених друштава. Зато је Бруно Бетелхајм, у малом али лепом спису *Симболичне ране*, нашао за сходно да упозори читаоца: „Стога се моја књига не односи на примитивног човека (појам који ми није потребан) већ на примитивно у човеку (што ме веома интересује).”²⁶

Може се говорити о међусобној зависности структуре друштва и структуре личности, односно културе друштва и културе личности. Два типа карактера и менталитета, динарски и централни, само су тзв. *идеални типови*, створени у сврху анализе, док је у стварности реч о преовлађујућем друштвеном карактеру и друштвеном идентитету. Владимир Велмар Јанковић потврђује: „Два и три човека живе напоредо у *једном те истом*... Смеша чудновата, неканалисана. Човек се од тога самог себе плаши.”

Људско биће има висок степен пластичности и еластичности у прилагођавању на природну и друштвену средину, али се ове склоности обично једнострано испоље. Човек се рађа генетски свестран,²⁷ али га друштво и култура чине једностраним: генетички су дате многе могућности, друштвено и културно остваре се само неке. „Стећи ћемо реалистичнију веру у друштво будемо ли као основу за наду и нову основу за трпељивост прихватили упоредне и једнако вредне обрасце живота што их је човечанство израдило за себе од сировог материјала живота.”²⁸ Основни смисао културне антропологије јесте да омогући разумевање разлика међу људима који припадају различитим културним системима. Разлике између култура лакше се прихватају него разлике унутар сваке од њих.

Истраживачи друштвеног карактера наших људи слажу се у оцени: наши људи воле правду, али не поштују правни поредак;²⁹ бистри су, али своју мисао ретко домисле до краја;³⁰

---

26 Бетелхајм, Б. (1979) *Симболичне ране*, Београд: Вук Караџић

27 Блез Паскал: „Колико природа у човековој природи”

28 Benedict, R. (1959) *Patterns of Culture*, London: Houghton Mifflin, p. 278.

29 Јован Цвијић у свом делу *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, каже: „Људи динарског типа су често необуздане природе и не могу лако да поднесу чак и ситне неправде”.

30 „Такав је „наш човек”, онај прави. Не мисли много ни истрајно. Али чим успе да скрпи некако једну мисао у глави прва му је брига не да ту мисао

теже слободи, али знају и погнути главе;³¹ пуни су љубави према ближњем, али им она није прешла у осећање дужности; брзо се одушеве за неку ствар, али још брже охладе – велики у обећањима, слаби у остварењима;³² окупе се у некој важној прилици, али се ни у чему не могу сложити; пуна су им уста слоге и јединства, а на сваком кораку се споре и деле, па су деобе и сеобе две речи у које стане цела њихова историја; сложе се само понекад, а и то под притиском спољашње опасности;³³ нису лењи, али је очигледан недостатак дисциплине у раду;³⁴ имају духа, али су и непромишљени; прво нешто учине, а онда мисле о последицама;³⁵ радују се свом успеху, али завиде првом суседу бољем од њих; више отаљавају посао, него што га савесно организују; ништа дуго не раде, и зато ништа дуго не памте;³⁶ више се довијају

разрађује, проверава и упоређује критички са оним што други људи о истој ствари мисле, него да своју мисао прогласи за једино тачну и једино праву, а одмах затим да између ње и сваке туђе мисли ископа што дубљи ров презира, мржње и борбе до истраге. У тој борби они понекад показују људождерску ревност на речи и дела... Мисли и речи ових људи остају недовршене, јер су у корену засечене... Срећа је што у нас има доста и таквих који су друкчији и који нису прави „наши људи“ (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 163, 164. и 121).

- 31 Неко рече: „Друштвено се уређење темељи на свести народа о својој немоћи“.
- 32 Иво Андрић наставља: „Напротив, после првог заноса, он напушта дело, враћа се до његовог извора, мути га мишљу и погледом, затим силовито прелеће цео будући, неостварени и тек замишљени ток дела, антиципира га, па се онда опет враћа на тачку на којој се дело налази у том тренутку свог природног развоја.“
- 33 Ово је потврђено небројено пута у искуству, али и у научним истраживањима.
- 34 *Неефикасност* човека динарског типа... Тиме хоћу да кажем: „Његова урођена неспособност да лепо и храбро започето дело доследно и достојно приведе крају“ (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 172).
- 35 „Покрећу акције, али без моћи и снаге да контролишу последице. Зато су више пловили у облацима, него додиривали стварност“ (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 166).
- 36 Ако један народ заборавља свога бога, своју веру, свој језик и писмо, своју историју и традицију, своје тле на коме леже његови преци, своју културу, онда се може говорити о забору самог себе, свога идентитета, укратко, о искорењености. А како се друкчије може стећи увид у душевни и духовни склоп једног народа ако не познавањем његовог језика и писма, историје и традиције, вере и културе оличене и заокружене у његовом погледу на свет. Чисту савест има само онај ко се не сећа, ко заборавља: „површна игра самозаборава!“. Иво Андрић даље вели: „Светити се животу – заборавом... Животна снага једног човека мери се, поред осталог, и његовом способношћу заборављања“ (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 52 и 10).
-

но што трезвено упознају и процене чињенице; и кад воде разговор то је више раздражљиво и пргаво лично истицање, надметање и подваљивање него опрезна анализа ствари о којој говоре;³⁷ имају духовне снаге, али је не користе на прави начин; тешко се рационално организују, зато им је село, племе и породица највиши облик уређења;³⁸ воле да живе на своју руку, али су склони и ауторитарном мишљењу и делању; историјски се уздају у се и у своје кљусе, зато нису развили више и културније додире са другим светом;³⁹ више се ослањају на снагу и лукавство, тако да су и данас остали прости и неписмени;⁴⁰ више вере полагају у вође него у законе, зато и данас подносе невоље;⁴¹ више их брине

---

37 „Ови сујетни јужњаци док разговарају с вама гледају вам право у очи, али не стога што желе да схвате вас и вашу мисао, него зато што је за њих ваш поглед огледало у коме траже потврду свога мишљења и слику сопствене величине... Јер наши људи су, у већини, људи једне стране” (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 129 и 100). Не питају за узроке догађаја, занима их ко је кривац. Пред таквим људима „затворите се као цвет који склапа латице, тражите спасење у сну и ћутању, и чекајте да поново сване дан” (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута* 1 и 2, Београд: Народна књига и Политика, стр. 166).

38 Јован Цвијић истиче да је целокупно динарско становништво (православно, католичко и муслиманско) патријархално и да живи патријархалним животом, отпорним на стране утицаје и културе.

39 Народна песма говори: „Нада нема права ни у кога, до у бога и у своје руке”.

40 Прве српске књиге објављене су изван Србије. „У нас је било политичара, и то знаменитих, који по култури нису стајали високо, и којима се то рачунало у заслугу, као знак да нису изгубили везу са народом” – писао је Слободан Јовановић (Јовановић, С. (2009) *Културни образац*, Београд: Стубови културе, стр. 41, 42, 49. и даље). Српски владар и господар Милош Обреновић није знао ни да чита ни да пише, а био је узор своме народу. Он је чак забранио употребу Вуковог правописа у Србији 1832. године. „И Милошу то није било довољно; он Вуку нуди новац да не пише – да престане да пише! Док по свету владари плаћају златом песнике, композиторе и сликаре да им створе дела по којима ће се памтити њихова владавина, у земљи Србији владар жели да плати – нуди паре Вуку да не пише, јер је он – Вук Стефановић Караџић, по Милошевом опису за Вуков пасош „у младости козар а сада списатељ српске граматике; уста су му – као чарапин почетак. Тако говори неписмени владар о најписменијем поданику. Тако је то са културом било и тако је остало до дана данашњег.” (Ковачевић, Д. (18. септембар, 2013) *Политика*, стр. 13).

41 Вук Стефановић Караџић истиче да је, на пример, Карађорђе узимао правду у своје руке и судио по кратком поступку, како ближњим тако и даљњим. То исто чинио је и књаз Милош Обреновић, што само сведочи о одсуству вишег културног обрасца. Прве српске књиге објављене су изван Србије, у Бечу, ако се не варам. Вук Караџић, тај поуздани сведок истине, наводи податке о мржњи власти према ученим људима у време владавине кнеза Милоша, када су се чули гласови у тадашњем правитељству да нашем народу не требају школе, јер су учени људи незгодни критичари сваке ауторитарне владавине. Милосав Лаповац јавно

тренутни интерес него дугорочни развој; има и умних глава, али је највише оних што су стали на пола пута;⁴² умеју да буду храбри и ратнички расположени, али успехе у биткама нису успели да искористе за себе;⁴³ угостиће и непознатог и странца, али ће га по одласку оговарати првом приликом;⁴⁴ отворени и драги, али површни до зла бога; умеју да се радују, али више уживају да плачу над судбином;⁴⁵ од мало догађаја праве историју и мит, али уверљив и леп за уво; према својим сународницима осећају неки родбински однос, тако да се одмах називају браћом и сестрама; штеде благо, а кад се распале спремни су да га немилице троше; углавном су православне вере, али је њихова вера прожета и старијим облицима веровања и обреда (анимизам, култ предака, славе итд);⁴⁶ више везани за старо, него отворени за ново, остали су некако на пола пута; верују и у судбину, али умеју и да је вешто избегну; имају осећај за ближње, али се чини да више пажње и бриге посвећују мртвима него живима;⁴⁷ поуздање

је предлагао да се побију сви који знају читати и писати. По Тихомиру Ђорђевићу, од 25 000 Карађорђевих устаника 1804. године само један је знао да чита и пише, а од 12 чланова Правитељствујућег совјета 1807. године само двојица су знали да напишу своје име (о антиинтелектуализму видети сјајан рад: Ј. Тркуља (2013) Остракизам интелектуалаца у Србији, *Књижевност* бр. 1, стр. 116–136).

42 Јован Цвијић истиче да је динарски духовни тип осетљив и досетљив, брзо мисли и још брже хита ка закључку – тупавих готово нема. „Највећи број такозваних даровитих давао је до сада мале резултате. Махом не разраде послове (не само на делу већ и у мислима) до крајњих консеквенција. Врло ретко ураде штогод потпуно. Често мисле да је исто видети или осетити и извршити. Има, дакле, доста површних.”

43 Јован Цвијић говори о посведоченим војничким особинама динарског типа: виолентни, силни, огњевити, бахати – „јарост може доспети до белог усијања”.

44 Иво Андрић истиче да нашу гостољубивост странци истичу као нашу слабост. „Ако сте према њему пажљиви, он ту пажњу прима као нешто што му с правом припада, што му ви дугујете” (Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута 2*, Београд: Народна књига и Политика, стр. 165).

45 Јован Цвијић истиче да је за динарски тип особена племенита, историјска, динарска туга. „Монотони и тужни тонови гусала потпуно се слажу са народном душом када она обнавља успомене из историје, пуне патњи и понижавања”. Вељко Петровић додаје: „Ово је земља пијанки и плача, ово је земља где се много сања”.

46 Динарски типови су склони тајновитом, бајковитом, сноликом – *мистичној логици*.

47 Више пажње поклањају мртвим прецима него што истински брину о живим сународницима. „Сваки динарски сељак сматра националне јунаке својим прецима” (Јован Цвијић). Живи дух тражи претке у мртвим херојима. „Ако мислимо... да смо ближе мртвима које смо волели него живима, то је зато што нас они више не оспоравају и што смо, убудуће, слободни да их сањамо по свом нахођењу. Таква побожност је сасвим близу безбожности” (Мерло-Понти, М. (2009) *Похвала филозофији и други огледи*, Нови Сад и Сремски Карловци: Издавачка књижница Зорана Стојановића, стр. 58).

је њихово у несразмери са њиховим могућностима, способностима и знањем; ма где били, они певају о косовском боју и сањају национални сан; због тога су спремни да се одричу, а ни жртве им нису стране; ослањају се на лично искуство, али су склони брзом уопштавању; колико прецењују себе, толико потцењују све око себе; воле да владају, али су немоћни да владају собом;⁴⁸ траже истину, али су искључиви преко сваке мере; свет их више зна по убиствима владара него по културним открићима; стално се позивају на херојску прошлост, али је ретко ко познаје и истински разуме; понекад су могли избећи невоље, али је у њих превагнуо пркос и инат („динарски тип”).⁴⁹

Наш политички антрополог Чедомир Чупић сматра да је ово типична карактерологија и психологија граничара: они су живели на граници римског и византијског царства, затим на граници отоманског и аустроугарског царства, на крају на граници западног и источног блока. Кад је реч о вери, он је био такође граничар: игром случаја или судбине он је задојен двема верама, паганском и хришћанском, које су у сталном спору, што се симболизује у ђаволу и богу. Овде су у неком напетом односу православно-византијска, католичко-римска и исламско-оријентална култура које се у индивидуалној свести манифестују у облику сукоба унутар личности. Јован Цвијић би рекао: „Нашу кућу саградили смо на сред пута”. И наше ја стоји на стражи.

Још једном истичем: ако се на овим нашим просторима све догађа у крајностима, онда је и мишљење у крајностима по све уобичајена појава. Као последица подела и припадности супротним странама и странкама, нестало је заједничког поља разумевања: чак је језик тако страшно осакаћен да не омогућава усаглашеност и разумевање. У нас су политичке странке и њихове вође у сталној свађи и тако спречавају или отежавају интеграцију друштва: ово друштво је у свађи са самим собом, лудница коју социолози зову друштвом. Појединац чији је дух заробљен или окован појмовима своје нације, вере, странке итд. доказује да није кадар да мисли на

---

48 Он не позна себе, уверен да зна друге; он нема мере ни у чему, премда очекује примерено понашање према њему; он се поковава јачему, али нема снаге да самога себе савлађује. „Само оном који није у стању да се самом себи повинује, мора још посебно да се заповеда” (Хајдегер, М. (2000) *Шумски путеви*, Београд: Плато, стр. 182).

49 „Наиме, читава српска историја је у знаку пркосне борбе против освајача и окупатора, али и у знаку ината – пркоса ради пркоса – као негативне последице такве историје” (Јовановић, Б. (2008) *Пркос и инат*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 14). Исидора Секулић је приметила: „Балкан је једно велико гробље разних господарења и цивилизација.”

начин човека: њему недостаје она расудна моћ и могућност уздизања до општег гледишта и осећања за универзалне истине и вредности. Он се још није отворио за више облике мишљења и шире начине живљења. Јер наш човек је склон да сваку појаву види искривљену: или неприродно увећану или неприродно умањену, само не каква она јесте. Напола модеран, напола традиционалан. Та супротност у његовом карактеру и менталитету можда је његов прави идентитет – његов културни образац.

Свесни и несвесни слојеви менталитета дуго трају и спор се мењају. Жак Ле Гоф вели: „Историја менталитета је историја спорости у историји.” Менталитет се манифестује у језику, говору, мишљењу, понашању, вредновању и делању, како свесно тако и несвесно. У културном обрасцу нашег народа истичу се три различита слоја: разум, осећање и воља.⁵⁰

ЛИТЕРАТУРА:

- Ајнштајн, А. (21. септембар 2013) У рају упитаности и скепсе, *Политика* (културни додатак)
- Пекић, Б. (8. јул 2012) Позив на дијалог, *Политика*
- Стевановић, В. (1987) *Тестамент*, Београд: Српска књижевна задруга
- Fromm, E. (1984) *Zdravo društvo*, Zagreb: Naprijed
- Социолошки речник*, (2007) Београд: Завод за уџбенике
- Fromm, E. (1984) *Џовјек за себе*, Zagreb: Naprijed
- Ападурај, А. (2011) *Култура и глобализација*, Београд: XX век
- Ериксон, Е. Х. (1976) *Омладина, криза, идентификација*, Титоград: Победа
- Брандис, К. (1988) *Варшавске белешнице*, Београд: Просвета
- Јовановић, Б. (1992) *Карактерологија Срба*, Београд: Научна књига
- Конрад, Ђ. (2001) *Невидљиви глас*, Нови Сад: Стилос
- Гачев, Г. (2011) *Менталитети народа света*, Београд: Логос – Службени гласник
- Гомбровић, В. (2012) *Дневник*, Београд: Службени гласник
- Бела, Р. Н. (2003) *Погажен завет*, Београд: XX век
- Јовановић, С. (2009) *Културни образац*, Београд: Стубови културе

---

⁵⁰ *Разум Осећање Воља*: филозофи и научници, мистици и пророци, државници и ратници (Шире: Песоа, Ф. (2013) *Хетероними*, Београд: Службени гласник, стр. 238.)

- Герц, К. (2010) *Антрополог као писац*, Београд: XX век
- Бенедикт, Р. (1976) *Обрасци културе*, Београд: Просвета
- Трилинг, Л. (1990) *Искреност и аутентичност*, Београд: Нолит
- Ведерил, Р. (2005) *Колапс културе*, Београд: Клио
- Хамилтон, М. (2003) *Социологија религије*, Београд: Клио
- Герц, К. (1998) *Тумачење култура 1–2*, Београд: XX век
- Бетелхајм, Б. (1979) *Симболичне ране*, Београд: Вук Караџић
- Benedict, R. (1959) *Patterns od Culture*, London: Houghton Mifflin
- Андрић, И. (2005) *Знакови поред пута 1 и 2*, Београд: Народна књига и Политика
- Ковачевић, Д. (18. септембар, 2013) *Политика*
- Мерло-Понти, М. (2009) *Похвала филозофији и други огледи*, Нови Сад и Сремски Карловци: Издавачка књижница Зорана Стојановића
- Хајдегер, М. (2000) *Шумски путеви*, Београд: Плато
- Јовановић, Б. (2008) *Пркос и инат*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Песоа, Ф. (2013) *Хетероними*, Београд: Службени гласник
- Ј. Тркуља (2013) Остракизам интелектуалаца у Србији, *Књижевност* бр. 1

Djuro Šušnjić

University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Belgrade

SOCIAL CHARACTER AND CULTURAL PATTERN

Abstract

This text considers the phenomena of social character and cultural pattern through a line of paradoxal statements on the topic. Relying on relevant antropological and philosophical world literature the author has determined the subject of his research and has approached the study of the social character of the Serbian people offering comprehensive supporting antropological, ethnological and literary material.

Key words: *social character, cultural pattern, Serbs, mentality, folk life*